

«БѢГАГА . ПЕРЕДО МЪСТИСЛАВОМЪ . ОВО В ГАЛЕЧЬ» : ДО ПИТАННЯ ПРО ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ В ГАЛИЧІ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА МСТИСЛАВОВИЧА

Ця публікація є науковою розвідкою, в якій розглядається проблема перебування в Галичі князя Володимира Мстиславовича, сина київського князя Мстислава Володимировича і внука князя Володимира Всеволодовича Мономаха. Автор вважає, що інформація «Київського літопису» про те, що Володимир Мстиславович «БѢГАГА . передо Мъстиславомъ . ово в Галечь», вміщена в статті 6682 (1174/1175) року, є достовірною та намагається з'ясувати, коли і за яких обставин це могло статися. Висловлюється думка, що Володимир міг опинитися в Галичі під час найбільших загострень його конфлікту із Мстиславом Ізяславовичем, які припадали на 1155–1156, 1159 і 1167–1168 роки. Найменш ймовірним часом перебування Володимира Мстиславовича в Галицькій землі автор вважає 1167–1168 роки, оскільки відомо, що в цей час князь перебував в Трипільлі, Вишгороді, Печерському монастирі, Котельниці, серед берендеїв, у Суздалі, Рязані, в Полонному, Дорогобужі і в половцях. Крім того, в 1167–1168 роках галицький князь Ярослав Володимирович активно допомагав Мстиславу Ізяславовичу і навряд чи погодився б прийняти при своєму дворі Володимира Мстиславовича. Малоправдоподібним є також датування перебування Володимира в Галичі 1159 роком, оскільки в цей час він підтримував ворогів галицького князя. На думку автора, подорож Володимира Мстиславовича до столиці Галицького князівства відбулася під час першого етапу його конфлікту з Мстиславом Ізяславовичем. Однак це не могло бути в 1155 році, коли позиції Володимира Мстиславовича були ще досить міцними. Очевидно, це сталося тільки після вигнання князя із Володимирського князівства (1156) і його невдалої спроби

повернути собі колишні володіння на Волині, яку він здійснив в кінці 1156 або на початку 1157 року. Саме в цей час, опинившись у скрутній ситуації і без союзників, князь міг знайти прихисток в Галичі. Автор припускає, що Володимир Мстиславович міг залишатися при дворі галицького князя до 1158 року. Запропоноване датування має характер робочої гіпотези.

Ключові слова: Русь, Галич, Галицьке князівство, князь, Володимир Мстиславович, Ярослав Володимирович, Мстислав Ізяславович.

Літописна стаття «Київського літопису» за 6682 (1174/1175) рік розпочинається повідомленням про смерть великого київського князя Володимира Мстиславовича «Мачешича»¹, яка насправді мала місце 10 або 30 травня 1171 року²: «Володимѣру бѣѣ боѣзнь крѣпка . еюже

¹ В науковій літературі висловлювалася думка, що Володимир Мстиславович мав прізвище «Мачешич», яке він міг отримати від синів Мстислава Володимировича з першого шлюбу або від інших Мономаховичів. Див.: Dąbrowski D. Genealogia Mściśławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV w.). Kraków: Avalon, 2008. S. 175, 176; його ж. Генеалогія Мстиславичей: первые поколения (до начала XIV в.). / пер. и вступ. слово к рус. изд. К. Ю. Ерусалимского и О. А. Остапчук. Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 2015. С. 175, 177. Такий підхід базується на інформації літописної статті 6663 (1155/1156) року «Київського» і «Лаврентіївського» літописів. Див.: Ипатьевская летопись. Полное Собрание Русских Летописей (далі – ПСРЛ). Т. 2. Санкт-Петербург: Типография М. А. Александрова. 1908. Стб. 479 («с Володимеромъ Мъстиславичемъ мачешичемъ»); Лаврентьевская летопись. ПСРЛ. Т. 1. Ленинград: изд. АН СССР, 1926–1928. С. 345 («Володимеръ Мачешичъ»). Див. також: Радзивилловская летопись. ПСРЛ. Т. 38. Ленинград: Наука, 1989. С. 128, прим. 30 («Влодимиръ мачешичъ»). Важко, однак, достовірно з'ясувати, чи князь насправді мав таке прізвище. Необхідно звернути увагу на те, що київський літописець написав слово «мачешичемъ» з малої літери, що може бути просто вказівкою на походження князя, а не його прізвищем. Варто також пам'ятати, що Володимира названо так тільки один раз, хоча князь досить часто згадувався літописцями. Це змушує обережно підходити до вживання такого предикату.

² Серед дослідників домінує погляд, що Володимир Мстиславович помер 30 травня 1171 р. Див.: Baumgarten N., de. Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du Xe au XIIIe siècle. Romae: Pontificum institutum orientalium studiorum, 1928. Tabl. V; Бережков Н. Г. Хронология русского летописания. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. С. 189; Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006. С. 463. Але зустрічається також думка, що дану подію необхідно датувати 10 травня 1171 р. Див.: Dąbrowski D. Op. cit. S. 177–178.

сконьчасѧ . мѣца маина въ . л . прѣстависѧ русальнѣ недѣлѣ . в недѣлю . и положиша тѣло его . въ сѣмь Федорѣ . въ отни . ему монамастьєрь . и бысѣ сѣдѣньѧ его всего Киевѣ . д . мѣцѣ се же много подъя . бѣдѣ бѣгаѧ . передо Мстиславомъ . ово в Галечь . ово Оугрѣ ово в Рѣзань . ово . в Половцихъ . за свою вину . занеже не оустояше въ крѣпчѣмъ . цѣлованьи всегда же и то гонѧше»³.

Цитований фрагмент літопису цікавий в кількох аспектах. Першим, що кидається в вічі, є негативна характеристика Володимира Мстиславовича і підкреслення літописцем таких його рис, як підступність, віроломство і недотримання домовленостей⁴. Крім цього, привертають увагу слова руського книжника про тривалий конфлікт між ним і його племінником, Мстиславом Ізяславовичем, під час якого Володимир неодноразово змушений був шукати прихистку не тільки в інших Рюриковичів, але й за межами Русі.

Невідомо достовірно, чи слова літописця «бѣга . передо Мстиславомъ . ово в Галечь . ово Оугрѣ ово в Рѣзань . ово . в Половцихъ . за свою вину» були всього лише літературною формою, яка мала на меті гіперболізувати поневіряння сина київського князя Мстислава Володимировича і внука Володимира Мономаха, чи стосувалися реальних подій, пов'язаних із діяльністю Володимира Мстиславовича. Видається, що ближчою до істини є друга із цих можливостей.

Джерельні свідчення не залишають сумнівів у тому, що між Володимиром Мстиславовичем і Мстиславом Ізяславовичем насправді був тривалий конфлікт. Руські літописи при описі подій другої половини 50-х — початку 70-х рр. XII ст. рясніють повідомленнями про складні взаємини цих правителів, в яких були інтриги, змови, судові суперечки, підступні напади та відкриті військові дії. Немає також підстав сумніватися в тому, що на різних етапах цього конфлікту Володимир справді шукав притулку і допомоги в Угорському королівстві, Рязані та серед половців, про що говорять літописці. Так, із статті 6664 (1156/1157) року «*Київського літопису*» дізнаємося про похід Мстислава проти Володимира, вигнання останнього з м. Володимира на Волині і його втечу до Перемишля, а звідти в Угорське королівство⁵. Під 6677 (1159/1160)

³ Іпатьевская летопись. Стб. 567.

⁴ Там само. Така характеристика князя зустрічається і в інших місцях літопису. Там само. Стб. 536, 537, 547. На цей момент вже звертав увагу Даріуш Домбровський, див.: Dąbrowski D. Op. cit. S. 178.

⁵ Іпатьевская летопись. Стб. 844—485.

роком цей же літопис згадує про невдалу спробу Володимира заручитися підтримкою суздальського князя Андрія Юрійовича «Довгорукого»⁶ для боротьби з Мстиславом Ізяславовичем⁷, а згодом про його перебування при дворі свого тестя, рязанського князя Гліба Ростиславовича⁸. В свою чергу «Лаврентіївський літопис» під 6676 (1168/1169) роком повідомляє, що «Выгна Мстиславъ . Володимера Мстиславича ис Кыѣва . и иде в Половци Володи|меръ»⁹.

Як бачимо, літописні свідчення підтверджують, що на різних етапах конфлікту із Мстиславом Ізяславовичем Володимир Мстиславович вимушений був шукати підтримки в Угорському королівстві, Рязані та в половців. Опираючись на цей факт, з великою правдоподібністю можна ствердити, що інформація про його перебування в Галичі також є правдивою¹⁰. Коли ж і за яких обставин наймолодший із Мстиславовичів

⁶ Поширене в науковій літературі прізвисько «Довгорукий» було невідоме сучасникам князя і вперше згадується тільки в 40-х рр. XV ст. Див.: Горский А. А. О времени появления прозвищ у князей русского Средневековья. *Средневековая Русь*. Вып. 14. / отв. ред. А. А. Горский. Москва: Индрик, 2020. С. 13–14.

⁷ Ипатьевская летопись. Стб. 536–537.

⁸ Там само. Стб. 537.

⁹ Лаврентьевская летопись. С. 353–354.

¹⁰ В історичній літературі повідомлення літописця про перебування Володимира Мстиславовича в Галичі залишилося непоміченим. Див. наприклад: Зубрицкий Д. История древнего Галичско-Русского княжества. Т. 2. Львов: Типография Ставропигийского института, 1852. С. 96–112; Шараневич И. История Галицко-Володимирской Руси. От найдавніших времен до року 1453. Львов: Печать Институт Ставропигийский, 1863. С. 45–53; Грушевський М. Історія України-Руси. Вид. 2. Т. 2. Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, 1905. С. 435–442; Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство, Київ: Наук. думка 1984. С. 77–80; Котляр М. Галицько-Волинська Русь. Київ: Видавничий Дім «Альтернативи», 1998. С. 124–126 (Серія: Україна крізь віки. Т. 5); Головкин О. Галицька держава Ростиславичів в історії Центрально-Східної Європи (IX–XIII ст.). *Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.)*. Вып. 5. Київ, 2005. С. 104–108; його ж. Ярослав Осмомисл в політичному житті Русі другої половини XII ст. (до питання про оцінку діяльності галицького князя). *Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Галич, 10–11 жовтня 2008 року*. Галич, 2008. С. 19–25. Войтович Л. Галицько-волинські етюди. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2015. С. 145–149; його ж. Ярослав Осмомисл: спроба портрета. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вып. 28. 2016. С. 469–475. Хочу також відмітити, що поза увагою дослідників залишається і діяльність князя Володимира Мстиславовича, яка до цього часу не стала предметом спеціального дослідження.

міг опинитися при дворі галицького князя? У цій праці я спробую відповісти на це запитання.

Видається очевидним, що нижню хронологічну межу можливого перебування Володимира Мстиславовича в Галичі необхідно обмежити першою половиною 1155 року, оскільки до смерті Ізяслава Мстиславовича (13.XI.1154) Володимир був вірним соратником свого старшого брата і його сина Мстислава. Так, у 1147 році, під час походу до Чернігівської землі, Ізяслав залишив замість себе в Києві саме Володимира¹¹. Схожа ситуація була і в наступному, 1148 році, коли Володимир знову представляв Ізяслава в столиці Русі¹². Влітку 1149 року він спільно з Мстиславом обороняв Переяслав від військ суздальського князя Юрія Володимировича¹³, а після зайняття Києва Юрієм Ізяслав доручив молодшому братові захищати Луцьк¹⁴. В 1150 році Володимир, поряд із Мстиславом, взяв участь у поході Ізяслава проти галицького князя Володимира Володаревича¹⁵. В тому ж році він допомагав братові відбивати наступ галичан на Київ¹⁶. Після чергової втрати Ізяславом київського трону в 1150 році Володимир послідував за ним на Волинь¹⁷, а незабаром був відправлений по допомогу в Угорське королівство. Із своєю місією молодий князь впорався добре, і ще в тому ж році війська Гейзи II підтримали Ізяслава¹⁸. Через кілька місяців Володимир, з волі старшого брата, знову опинився при дворі угорського короля, де в кінці 1150 або на самому початку 1151 року одружився з дочкою бана Белуша, близького родича Гейзи II¹⁹. Слушною видається думка Д. Домбровського про те, що цей альянс був укладений насамперед в інтересах Ізяслава Мстиславовича і мав на меті зміцнити союз Мстиславовичів із угорськими Арпадами²⁰. В рамках цього союзу Володимир Мстиславович на початку 1151 року привів на Русь 10-тисячне угорське військо, яке допомогло

¹¹ Ипатьевская летопись. Стб. 344, 347—355; Лаврентьевская летопись. С. 315—318.

¹² Ипатьевская летопись. Стб. 368.

¹³ Лаврентьевская летопись. С. 322.

¹⁴ Там само. С. 324.

¹⁵ Ипатьевская летопись. Стб. 400.

¹⁶ Ипатьевская летопись. Стб. 403; Лаврентьевская летопись. С. 327.

¹⁷ Ипатьевская летопись. Стб. 403; Лаврентьевская летопись. С. 328.

¹⁸ Ипатьевская летопись. Стб. 405—406.

¹⁹ Там само. Стб. 407—408; Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. С. 463; Dąbrowski D. Op. cit. S. 178.

²⁰ Dąbrowski D. Op. cit. S. 179.

Мстиславовичам повернути під свій контроль столицю Русі²¹. Весною цього ж року він підтримував Ізяслава у відбитті наступу Юрія Володимировича «Довгорукого» на Київ, що завершився розгромом останнього в битві на р. Руті²². Надалі Володимир також активно допомагав старшому брату: в 1152 році він взяв участь у поході Ізяслава на Перемишль²³, а в лютому 1154 року — у битві під Теребовлею²⁴.

Наведені вище приклади засвідчують, що до кінця правління Ізяслава Мстиславовича Володимир Мстиславович був його вірним союзником. В розпорядженні дослідників немає жодного факту, який свідчив би про наявність у цей час якогось конфлікту між Володимиром та Ізяславом чи його сином Мстиславом. Проти існування суперечок між дядьком і племінником говорить також те, що Володимир і Мстислав часто діяли спільно, як це було під час походів проти Володимира Володаревича в 1150 і 1152 роках чи в битві під Теребовлею 1154 року. Крім того, можливість перебування Володимира в Галичі в цей період повністю виключає його активна участь в антигалицьких походах Ізяслава.

Характер стосунків між Володимиром Мстиславовичем і Мстиславом Ізяславовичем змінився тільки після смерті Ізяслава Мстиславовича, що сталася 13 листопада 1154 року. Весною 1155 року Володимир відкрито став на сторону київського князя Юрія Володимировича «Довгорукого» і за розпорядженням останнього спільно з галицьким князем Ярославом Володимировичем здійснив похід на Луцьк, який належав Мстиславові²⁵. Руські літописці нічого не говорять про те, що стало причиною зміни стосунків між дядьком і племінником. Можливо, яблуком розбрату між ними було місто Володимир. Можна припустити, що Мстислав був незадоволений тим, що спадок батька дістався не йому, а дядькові²⁶, і мав намір повернути собі Володимирську землю, що могло підштовхнути Володимира до союзу з київським князем.

Конфлікт між двома князями ще більше загострився в наступному, 1156 році. Згідно з повідомленням «Київського літопису»: «Мъстиславъ Изяславичъ . ѿѣха изъѿздомъ на стрѣѣ своего . на Володимира

²¹ Ипатьевская летопись. Стб. 410—415.

²² Там само. Стб. 424, 426, 427, 428.

²³ Там само. Стб. 446, 452.

²⁴ Там само. Стб. 465, 467; Лаврентьевская летопись. С. 340.

²⁵ Ипатьевская летопись. Стб. 479; Лаврентьевская летопись. С. 345.

²⁶ Ипатьевская летопись. Стб. 480.

Володимирю . и ѿ жену его и мѣръ его . и всадивъ ѿ на возы . везе ѿ Лучську . посла . а стрыи его Володимеръ оутече Перемышлю . а дружину его изограби . и товаръ весь ѿѿ . иже бѣ принесла изъ Оугоръ . Мъстиславъ ѿѿ . а Володимеръ ѿтуда . бѣжа въ Оугры . къ королевѣ . зѣтеви своему»²⁷. Міхаїл Юрасов слушно зауважив, що такі дії Мстислава необхідно розцінювати як акт відплати для Володимира за його союз із Юрієм «Довгоруком» та участь у поході на Луцьк у 1155 році²⁸.

Події 1155—1156 років на Волині стали початком тривалого конфлікту між Володимиром Мстиславовичем та Мстиславом Ізяславовичем, який з різною інтенсивністю тривав аж до лютого 1170 року. Не вдаючись у детальний опис цього конфлікту, відзначу тільки його основні віхи.

Згідно з літописною інформацією, Володимир Мстиславович ще в 1156 році зробив невдалу спробу повернути собі м. Володимир²⁹. Після цього він на короткий час зникає з сторінок літописів, але вже в 1158 році бачимо його в таборі київського князя Ізяслава Давидовича³⁰. В 1159 році Ізяслав і Володимир спільно протидіяли галицькому і володимирському князям³¹. Після поразки Ізяслава під Білгородом Володимир втік спочатку до Вишгорода, згодом до Гомеля в Чернігівській землі³², а пізніше знайшов прихисток у Слуцьку³³. В 1162 році він повернувся в Русь і отримав від київського князя Ростислава Мстиславовича Трипілля³⁴. Після цього чвари між ним та Мстиславом тимчасово припинилися, і в 1166 році обидва князі навіть взяли участь в антиполовецькому поході Ростислава³⁵.

По смерті Ростислава Мстиславовича (14.III.1167) протистояння між Володимиром і Мстиславом набрало нових обертів. В 1167 році Володимир спробував отримати Торчеськ, який належав Мстиславу. Останній перейшов в активний наступ, і Володимир вимушений був

²⁷ Там само. Стб. 484—485.

²⁸ Юрасов М. К. Венгрия и русские княжества в XII в. Диссертация на соискание учёной степени доктора исторических наук. Рукопись. Москва, 2017. С. 473.

²⁹ Ипатьевская летопись. Стб. 485—486.

³⁰ Там само. Стб. 491—492.

³¹ Там само. Стб. 502. Про хронологію цих подій див.: Бережков Н. Назв. праця. С. 173.

³² Ипатьевская летопись. Стб. 502.

³³ Там само. Стб. 521.

³⁴ Там само. Стб. 521.

³⁵ Там само. Стб. 528. Про хронологію цих подій див.: Бережков Н. Назв. праця. С. 178.

залишити Трипілья й рятуватися втечею до Вишгорода³⁶. Від гніву і переслідування Мстислава його врятувало тільки заступництво вишгородського князя Давида Ростиславовича та його брата Рюрика³⁷. В тому ж році Володимир Мстиславович знову почав «думати на Мьстислава»³⁸. Цього разу Ростиславовичі зайняли сторону Мстислава Ізяславовича, а Володимир був відправлений Мстиславом на княжіння в удільну Котельницю на київсько-волинському прикордонні³⁹. Незабаром після цього князь знову «переступи крсть»⁴⁰. Опираючись на підтримку берендейського роду Чагровичів⁴¹, він вчергове виступив проти Мстислава. Реалізувати свої наміри Володимирові не вдалося, оскільки берендеї зрадили його. Втративши Котельницю, князь відправився до двору Андрія Юрійовича «Боголюбського»⁴², а звідти до Рязані, де правив його тесть Гліб Ростиславович⁴³.

Втеча Володимира Мстиславовича на північ не привела до завершення його конфлікту з племінником. Свідченням цього є вигнання Мстиславом матері Володимира з Києва, що супроводжувалося словами «сѣ твои ловить головы моеѣ всегда . а крсть переступаѣ»⁴⁴. Важливою в цьому контексті є також датована 1168 роком інформація «Лаврентіївського літопису» про те, що «Выгна Мстиславъ . Володимира Мстиславича ис Кыѣва . и иде в Половци Володи|меръ . а са^м сѣде в Кыѣвѣ»⁴⁵. Зазначений літопис не вказує, за яких обставин Володимир міг зайняти Київ, а «Київський літопис» повідомляє лише про його перебування в

³⁶ Ипатьевская летопись. Стб. 533.

³⁷ Там само. Стб. 534.

³⁸ Там само. Стб. 535.

³⁹ Там само. Стб. 535—536.

⁴⁰ Там само. Стб. 536.

⁴¹ Там само. Можна припустити, що Володимир нав'язав контакти із берендеями ще в 1151 році, коли вони спільно діяли проти суздальських військ. Там само. Стб. 427, 428.

⁴² У розпорядженні дослідників немає доказів того, що прізвисько «Боголюбський» функціонувало ще за життя князя. Див.: Горский А. Назв. праця. С. 14.

⁴³ Ипатьевская летопись. Стб. 536—537. Мова йде про батька другої дружини князя Володимира. Про другий шлюб князя див.: Dąbrowski D. Op. cit. S. 179—182.

⁴⁴ Ипатьевская летопись. Стб. 537.

⁴⁵ Лаврентьевская летопись. С. 353—354.

Полонному⁴⁶ і захоплення Дорогобужа весною 1169 року⁴⁷. З огляду на це важко сказати, чи Володимиру Мстиславовичу в 1168 році справді вдалося захопити Київ⁴⁸, чи укладач *«Лаврентіївського літопису»* допустив неточність і насправді князь зайняв не Київ, а якесь інше місто в Київській землі. Але не варто сумніватися в тому, що в 1168 році ворожнеча між дядьком і племінником була в повному розпалі.

Примирення між ними відбулося тільки в лютому 1170 року, незадовго перед смертю Мстислава Ізяславовича, яка настала 19 серпня того ж року. Згідно з інформацією київського літописця Мстислав «вземъ рѣды съ братьєю [...] и Володимиромъ . Мьстиславичемъ»⁴⁹, що припинило п'ятнадцятилітній конфлікт між двома князями.

Як бачимо, конфлікт між Володимиром Мстиславовичем та Мстиславом Ізяславовичем тривав протягом значного часу — від 1155 аж до початку 1170 року. Він пробігав з різною інтенсивністю, а найбільше його загострення припадало на 1156, 1159 і 1167—1168 роки. Саме в цей час Володимир опинявся в складній ситуації і гостро потребував союзників. Логічно буде припустити, що якраз в один із цих років він міг опинитися в Галичі, де намагався заручитися підтримкою Ярослава Володимировича. Коли ж саме це могло статися?

Видається, що найменш ймовірним часом перебування Володимира Мстиславовича в Галицькій землі є 1167—1168 роки. В цей період він часто з'являється на сторінках літописів, що дозволяє досить детально відтворити його переміщення. Відомо, що князь перебував у Трипіллі, Вишгороді, Печерському монастирі, Котельниці, серед берендеїв, у Суздалі, Рязані, в Полонному, Дорогобужі і в половців. Вмістити в такий вузький і насичений подіями проміжок часу ще й подорож до Галича досить важко. Крім того, в цей час галицький князь Ярослав Володимирович послідовно підтримував Мстислава Ізяславовича⁵⁰. Знаючи про це, Володимир навряд чи шукав би в Ярослава допомоги проти свого запеклого ворога.

З великою часткою правдоподібності можна відкинути також 1159 рік як час можливого перебування Володимира Мстиславовича в Галичі.

⁴⁶ Іпатьевская летопись. Стб. 546.

⁴⁷ Там само. Стб. 546—547.

⁴⁸ Сумніви щодо цього висловлював ще Н. Бережков, див.: Бережков Н. Назв. праця. С. 67—68.

⁴⁹ Іпатьевская летопись. Стб. 548. Про датування цієї події див.: Бережков Н. Назв. праця. С. 182.

⁵⁰ Іпатьевская летопись. Стб. 533, 546—549.

Київський літописець повідомляє, що починаючи із 1158 року Володимир опирався на союз із київським князем Ізяславом Давидовичем⁵¹, який був у непротистоянні, навіть ворожих відносинах із галицьким правителем. Причиною цього була послідовна підтримка Ізяславом Івана Ростиславовича Берладника, головного ворога Ярослава Володимировича. Спочатку Ізяслав врятував Івана, відбивши його у Юрія Володимировича⁵², а в 1158 році відмовився видати Берладника Ярославові⁵³. Згодом київський князь сам «поча рать [...] на Ірослава на Галицького . ища волости . Иванови Ростислави^q»⁵⁴. У відповідь на це Ярослав Володимирович уклав альянс із Мстиславом Ізяславовичем та дорогобужським князем Володимиром Андрійовичем. Союзники зуміли не тільки відбити напад Ізяслава на Галицьку землю, але й перейти в наступ і завдати йому поразки під Білгородом⁵⁵. В результаті Ізяслав «поємъ сѣовца свое^f Сѣослава Володимирича . и Володимира Мѣстиславича и побѣгоша на Вышегородъ . к Гомю»⁵⁶. Після цього шляхи двох князів розійшлися, оскільки літописець нічого не говорить про подальшу підтримку Володимиром Ізяслава Давидовича в його протистоянні з Мстиславовичами. Очевидно, що в цей час Володимир зосередив свої зусилля на опануванні Слуцька, де залишався аж до 1162 року, коли був вигнаний з міста коаліцією на чолі з Рюриком Ростиславовичем і Святополком Юрійовичем⁵⁷. Після цього він повернувся в Русь, помирився із київським князем Ростиславом Мстиславовичем, отримав від нього Трипілля⁵⁸ і правив там аж до 1167 року⁵⁹. Всі вищеперелічені фактори не дають підстав говорити про можливе перебування Володимира в Галичі в кінці 1150-х чи на початку 1160-х років.

Наведені аргументи схиляють до думки, що перебування Володимира Мстиславовича в столиці Галицького князівства необхідно пов'язувати із першим етапом його конфлікту з Мстиславом Ізяславовичем, який

⁵¹ Одним із проявів цього союзу був намір Ізяслава Давидовича здобути для Володимира Мстиславовича Турів. Ипатьевская летопись. Стб. 491—492.

⁵² Там само. Стб. 488.

⁵³ Там само. Стб. 497.

⁵⁴ Там само. Стб. 498.

⁵⁵ Там само. Стб. 501—502.

⁵⁶ Там само. Стб. 502.

⁵⁷ Там само. Стб. 521.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Там само. Стб. 528, 533.

припадає на 1155—1156 роки. Важливо підкреслити, що в цей час і Володимир Мстиславович, і Ярослав Володимирович перебували в таборі ворогів Мстислава: в 1155 році вони спільно облягали Луцьк, а в 1156 році підтримували київського князя Юрія Володимировича «Довгорукого» в намаганні захопити м. Володимир. Тому логічно буде припустити, що слова літописця про те, що Володимир «бѣ҃гаа . передо Мьстиславомь . ово в Галечь» стосуються саме цього періоду. Однак навряд чи це було в 1155 році. Союзники хоч і зазнали невдачі під Луцьком, але без перешкод «воротилася» в свої володіння⁶⁰. Мстислав не мав можливості перешкодити їм у цьому, оскільки «иде в Ляхы» за допомогою⁶¹. Очевидно, що Володимир Мстиславович повернувся у Володимирську землю, що підтверджують слова літописця про те, що незабаром після цього «Ростиславъ же . посла по брата своего Володимера Володимирю»⁶². Саме звідти Володимир рушив до Києва на зустріч з Юрієм Володимировичем⁶³, потім під Канів, де мали відбуватися переговори київського князя з половцями⁶⁴, а згодом знову до м. Володимира⁶⁵. Як бачимо, після закінчення луцької кампанії Володимир Мстиславович почувався досить впевнено і навряд чи потребував допомоги галицького князя.

Зовсім по-іншому розвивалися події в наступному, 1156 році. Раптовий напад Мстислава Ізяславовича на м. Володимир поставив Володимира Мстиславовича в скрутну ситуацію. Князь втратив свої володіння, його майно було розграбоване, а його мати і дружина потрапили в полон до Мстислава і були відправлені в Луцьк⁶⁶. Сам Володимир зумів врятуватися втечею і відправився в Перемишль, а звідти до двору угорського короля⁶⁷. Незабаром після цього київський князь Юрій Володимирович організував великий похід у Західну Волинь, щоб відвоювати м. Володимир і передати його своєму племіннику, Володимирові Андрійовичу. Згідно з повідомленням «Лаврентіївського літопису», цей похід відбувся «Тоє же зими», тобто взимку 1156/1157 року⁶⁸.

⁶⁰ Там само. Стб. 479; Лаврентьевская летопись. С. 345.

⁶¹ Ипатьевская летопись. Стб. 479; Лаврентьевская летопись. С. 345.

⁶² Ипатьевская летопись. Стб. 480.

⁶³ Там само; Лаврентьевская летопись. С. 346.

⁶⁴ Ипатьевская летопись. Стб. 481; Лаврентьевская летопись. С. 346.

⁶⁵ Ипатьевская летопись. Стб. 481, 482.

⁶⁶ Там само. Стб. 484.

⁶⁷ Там само. Стб. 485.

⁶⁸ Лаврентьевская летопись. С. 347.

Активну участь у ньому взяв також зять Юрія, галицький князь Ярослав Володимирович⁶⁹, а під м. Володимиром до них приєднався Володимир Мстиславович, який прибув «изъ Оугоръ»⁷⁰.

Військова акція київського і галицького князів не принесла очікуваного результату. Після 10-денної облоги м. Володимира і запеклих сутичок під стінами міста Юрій вимушений був відмовитись від своїх планів і відступити. З літописних повідомлень дізнаємося, що він разом із синами та Володимиром Андрійовичем пішов у Дорогобуж, а його зять «иде в Галич . въ свою волость»⁷¹. Що ж стосується Володимира Мстиславовича, то літописець нічого не говорить про його подальші дії. Але важливо відмітити, що цього разу, на відміну від 1155 року, Мстислав Ізяславович одразу ж розпочав переслідування своїх ворогів⁷². В такій ситуації Володимир просто вимушений був рятуватися відступом. Але навряд чи він відправився спільно з Юрієм Володимировичем. Проти такої можливості говорить факт, що київський князь фаворизував Володимира Андрійовича і саме йому, а не Володимиру Мстиславовичу планував віддати м. Володимир. Малоімовірно є також можливість повернення Володимира до Угорського королівства. Контекст літописного повідомлення наштовхує на думку, що під час перебування при дворі Арпадів він не зміг заручитися їхньою підтримкою. Очевидно, Гейза II вирішив не втручатися в усьобиці родичів своєї дружини⁷³, і чергова подорож Володимира до Угорського королівства була позбавлена сенсу. Тому логічним буде припустити, що після невдалої облоги м. Володимира і переходу Мстислава Ізяславовича в контрнаступ Володимир Мстиславович попрямував у Галич, де знайшов тимчасовий прихисток при дворі Ярослава Володимировича⁷⁴.

Якщо таке припущення вірне, то початок перебування Володимира Мстиславовича в Галичі можна датувати кінцем 1156 або початком 1157

⁶⁹ Там само. Іпатьевская летопись. Стб. 485—487.

⁷⁰ Іпатьевская летопись. Стб. 486.

⁷¹ Там само. Стб. 487; Лаврентьевская летопись. С. 347.

⁷² Іпатьевская летопись. Стб. 487.

⁷³ М. Юрасов відмічає, що на рішення угорського короля не втручатися в усьобиці Мстиславовичів вплинула загроза вторгнення німецького імператора Фрідріха Барбаросси, при дворі якого знайшов притулок бунтівний брат Гейзи II, Стефан. Юрасов М. К. Венгрия и русские княжества в XII в. С. 473—474.

⁷⁴ Можна припустити, що Володимир Мстиславович міг нав'язати якісь контакти із галицькою елітою ще в 1155 році, коли він і «Галицька помощь» ходили разом із київським князем Юрієм Володимировичем під Канів укладати договір із половцями. Іпатьевская летопись. Стб. 481.

року. Можна також допустити, що він залишався при дворі галицького князя до 1158 року, коли велика коаліція Рюриковичів на чолі з київським князем Ізяславом Давидовичем спробувала здобути для нього Турів. Як повідомляє «Київський літопис»: «Том же лѣтъ иде Изяславъ на Ярославича к Турову и с нимъ иде Ярославъ из Лучьска . и Андрѣевичъ Ярополкъ . и Галичьскаа помощь . и Ростиславичъ Рюрикъ . съ Смолнаны . и Володимиръ Мьстиславичъ . тому бо искаху Турова»⁷⁵. Участь у цьому поході галичан свідчить, що станом на першу половину 1158 року Ярослав Володимирович ще підтримував Володимира Мстиславовича. Не виключено, що останній рушив у похід на Турів саме з Галича спільно із галицьким військовим контингентом.

Незважаючи на значні зусилля союзників, їхні плани не здійснилися. Мор коней змусив Ізяслава Давидовича зняти облогу Турова і повернутися до Києва⁷⁶. Ймовірно, тоді ж змінився характер відносин між Ярославом Володимировичем та Володимиром Мстиславовичем, і останній опинився при дворі київського князя Ізяслава Давидовича. Важливо відмітити, що Володимир не згаданий серед тих Рюриковичів, які в 1158 році добивалися видачі Ярославові Івана Берладника⁷⁷. Більше того, під час конфлікту галицького і київського князів, який розгорівся в кінці 1158 — на початку 1159 років, Володимир відкрито підтримав Ізяслава Давидовича⁷⁸. Очевидно, що до цього часу стосунки між Володимиром Мстиславовичем і Ярославом Володимировичем остаточно зіпсувалися.

Підводячи підсумок цієї розвідки, необхідно відмітити: немає поважних підстав сумніватися в тому, що на одному з етапів тривалого конфлікту між Мстиславом Ізяславовичем та Володимиром Мстиславовичем останній міг опинитися в Галичі, де намагався заручитися підтримкою князя Ярослава Володимировича. Висловлені вище міркування схилиють до думки, що це могло статися в кінці 1156 або на початку 1157 року. Хочу, однак, підкреслити, що запропоноване датування є тільки гіпотезою, яку, з огляду на стан джерельної бази, неможливо достовірно підтвердити.

⁷⁵ Ипатьевская летопись. Стб. 491.

⁷⁶ Там само. Стб. 492; Див. також Nagirnyy V. „Бѣ моръ в конѣхъ”: vplyv epizootie na vojenské akcie na Rusi v 11.–12. storočí. *Historia Medicinæ Slovaca*. Vol. 5: *Fenoméni vojny v kontexte rozvoja medicíny v dejinách*. eds. M. Gogola, A. Mesiarkin, M. Daniš. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2020. S. 46.

⁷⁷ Ипатьевская летопись. Стб. 497.

⁷⁸ Там само. Стб. 502.

Vitaliy Nagirnyy (Kraków, Poland)

«Бѣгаю . передо Мѣстиславомъ . ово в Галечѣ» :

On the Question of the Period of Volodymyr Mstyslavovych Stay in Halych

This publication is a preliminary study that explores the possible presence of Prince Volodymyr Mstyslavovych in Halych. He was the son of the Prince of Kyiv, Mstyslav Volodymyrovych, and the grandson of Prince Volodymyr Vsevolodovych Monomakh. The author considers the information provided in the Kyiv Chronicle regarding Volodymyr Mstyslavovych stay in the capital of the Principality of Halych, recorded under the year 6682 (1174/1175), to be credible and attempts to determine when and under what circumstances this may have occurred. The author suggests that Volodymyr may have been in Halych during the height of his conflicts with Mstyslav Iziaslavovych, which took place in the years 1155–1156, 1159, and 1167–1168. The period of 1167–1168 is considered the least likely, as sources indicate that during this time the prince was present in Trypillia, Vyshhorod, the Pechersk Monastery, Kotelnysia, among the Berendey, and in Suzdal, Ryazan, Polonne, Dorohobuzh, and among the Polovtsy. Moreover, in 1167–1168, the Prince of Halych, Yaroslav Volodymyrovych, was actively supporting Mstyslav Iziaslavovych and would have been unlikely to host Volodymyr Mstyslavovych at his court. Dating Volodymyr's stay in Halych to the year 1159 is also considered improbable, since at that time he was supporting the enemies of the prince of Halych. According to the author, Volodymyr Mstyslavovych journey to the capital of the Principality of Halych most likely occurred during the initial stage of his conflict with Mstyslav Iziaslavovych. However, this could not take place in 1155, when Volodymyr's position was still relatively strong. It appears more likely that this happened only after his expulsion from the Principality of Volodymyr in 1156 and his unsuccessful attempt to regain his former possessions in Volhynia at the end of 1156 or the beginning of 1157. At that moment, finding himself in a difficult situation and without allies, the prince may have sought refuge in Halych. The author suggests that Volodymyr Mstyslavovych may have remained at the court of Halych until 1158. The proposed dating is presented as a working hypothesis.

Keywords: Rus', Halych, Principality of Halych, prince, Volodymyr Mstyslavovych, Yaroslav Volodymyrovych, Mstyslav Iziaslavovych.

REFERENCES

- Baumgarten, N. de. (1928). *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du Xe au XIIIe siècle* [Genealogies and Western marriages of the Rus' Rurikids from the 10th to the 13th century]. Romae: Pontificum institutum orientalium studiorum. [in French].
- Berezhkov, N. (1963). *Hronologija russkogo letopisanija* [Chronology of rus' chronicle writing]. Moskva: Izdatel'stvo AN SSSR. [in Russian].
- Dąbrowski D. *Genealogia Mściśławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV w.)* [Genealogy of the Mstislavich dynasty. The first generations (until the beginning of the 14th century)]. Kraków: Avalon. [in Polish].
- Dombrovskii, D. (2015). *Genealogija Mastislavichei. Pervye pokolenia (do nachala XIV v.)* [Genealogy of the Mstislavich dynasty. The first generations (until the beginning of the 14th century)]. Transl. and intro. by K. Yu. Yeruslimskij and O. A. Ostapchuk. Sankt-Peterburg: Dmitrii Bulanin. [in Russian].
- Gorskii, A. A. (2020). *O vremeni pojavlenija prozvizhch u kniazei russkogo Srednevekovja* [On the time of the appearance of surnames among princes of the Rus' Middle Ages]. *Srednevekovaja Rus' [Medieval Rus']*. Vyp. 14 / ed. A. A. Gorskii. Moskva: Indrik. S. 7–26. [in Russian].
- Holovko, O. (2005). *Halytska derzhava Rostyslavychiv v istorii Tsentralno-Skhidnoi Yevropy (IX–XIII st.)* [The Galician state of the Rostyslavich dynasty in the history of Central-Eastern Europe (9th–13th centuries)]. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi (z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII st.)* [Ukraine in Central-Eastern Europe (from ancient times to the end of the 18th century)]. Vyp. 5. Kyiv. S. 87–131. [in Ukrainian].
- Holovko, O. (2008). *Yaroslav Osmomysl v politychnomu zhytti Rusi druhoi polovyny XII st. (do pytannia pro otsinku diialnosti halytskoho kniazia)* [Yaroslav Osmomysl in the political life of Rus' in the second half of the 12th century (towards evaluating the Galician prince's activity)]. *Halych i Halytska zemlia v derzhavotvorchykh protsesakh Ukrainy* [Halych and the Galician land in the state-forming processes of Ukraine]. *Materials of the International Scientific Conference, Halych, 10–11 October 2008*. Halych. S. 19–25. [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (1905). *Istoriia Ukrainy-Rusy* [History of Ukraine-Rus']. 2nd ed. Vol. 2. Lviv: Printing house of the Shevchenko Scientific Society. [in Ukrainian].
- Ipatovskaia letopys [Hypatian Codex]. (1908). *Polnoe sobranie russkykh letopysей* [Complete collection of Rus' chronicles]. Vol. 2. Sankt-Peterburg: Tipografiia M. A. Aleksandrova. [in Slavonic].
- Jurasov, M. (2017). *Vengrija i russkie knjazhestva v XII v.* [Hungary and the Rus' principalities in the 12th century]. Doctoral dissertation manuscript. Moskva. [in Russian].
- Kotljarsky, M. (1998). *Halytsko-Volynska Rus* [The Galicia-Volhynia Rus']. Kyiv: Vydavnychy dim Alternatyvy (Seriia: Ukraina kriz viky. Vol. 5). [in Ukrainian].
- Krypiakovich, I. (1984). *Halytsko-Volynske kniazivstvo* [The Galicia-Volhynia principality]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Lavrentevskaia letopys [Laurentian Codex]. (1926–1928). *Polnoe sobranie russkykh letopysей* [Complete collection of rus' chronicles]. Vol. 1. Leningrad: Izdatelstvo AN SSSR. [in Slavonic].
- Nagirnyy, V. (2020). „Бѣ морь в конѣхъ”: vplyv epizootie na vojenské akcie na Rusi v 11.–12. storočii [“There was a pestilence among the horses”: the impact of epizootics on

military actions in Rus' in the 11th–12th centuries]. *Historia Medicinæ Slovaca*. Vol. 5: *Fenoméń vojny v kontexte rozvoja medicyny v dejinách* [*Historia Medicinæ Slovaca*. Vol. 5: *The phenomenon of war in the context of the development of medicine in history*]. eds. M. Gogola, A. Mesiarkin, M. Daniš. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. S. 44–50. [in Slovakian].

Radzivillovskaja letopis [Radziwiłł Codex]. (1989). *Polnoe sobranie russskikh letopysei* [*Complete collection of Rus' chronicles*]. Vol. 38. Leningrad: Nauka. [in Slavonic].

Sharanevich, I. (1863). Istorija Galicko-Volodimirskoj Rusi. Ot najdavnejshih vremen do roku 1453 [History of Galicia-Volodymyr Rus' from the earliest times to the year 1453]. L'vov: Stavropigian Institute Printing House. [in Ukrainian].

Voitovych, L. (2006). Kniazha doba na Rusi: portrety elity [The princely age in Rus': portraits of the elite]. Bila Tserkva: Vydavec' Oleksandr Pshonkivsky. [in Ukrainian].

Voitovych, L. (2015). Halycko-volynski etiudy [Galicia-Volhynia studies]. Bila Tserkva: Vydavec' Oleksandr Pshonkivsky. [in Ukrainian].

Voitovych, L. (2016). Yaroslav Osmomysl: sproba portreta [Yaroslav Osmomysl: an attempt of a portrait]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist* [*Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood*]. Vyp. 28. S. 468–481. [in Ukrainian].

Zubrickij, D. (1852). Istorija drevnego Galichsko-Russkogo knjazhestva [History of the ancient Galician-Rus' principality]. Vol. 2. L'vov: Stavropigian Institute Printing House. [in Russian].